

Septiņi jautājumi Purvīša balvas ekspertei Ingai Šteimanei

Purvīša balva, kas tiek pasniegta māksliniekiem par sasniegumiem mākslā dibināta jau 2008. gadā, tiek pasniegta reizi divos gados un šobrīd tuvojas jau ceturtais balvas pasniegšana. Piedāvājam interviju ar vienu no Purvīša balvas neatkarīgajiem ekspertiem - mākslas zinātnieci un kuratori Ingu Šteimanei:

1. Kādas ir 2013./2014.gada Purvīša balvas nominantu aktuālākās mākslas tendences?

Laikmetīgo mākslu raksturo pretrunīguma tendence, un to mēs redzam, aplūkojot arī Purvīša balvas nominantu darbus. Laikmetīgā māksla rāda savu spēku, tēmējot pati uz sevi. Par to spriež Boriss Groiss, sakot, ka mūsdienās mākslai piemīt ikonoklastiski žesti: tā vienlaikus īsteno gan tēlu veidošanu, gan tēlu un pašas tēlveides kritiku.

Šāda tendence raksturo visu ainavu kopumā, piemēram, teksta grupa "Orbīta", Ilmārs Blumbergs, Ģirts Muižnieks, Daiga Krūze, Andris Breže rada tēlus, bet Ivara Grāvleja darbs ir ikonoklastisks žests un būdams tāds arī attiecīgi rezonē - ar skandālu.

Tēls un tēla kritika var izpausties arī vienā mākslas darbā, ļoti interesanti tas ir noticis Ginta Gabrāna darbos - tēls tiek radīts būtībā ar tēlveides kritikas palīdzību, taču ne ar komentāru vai ironiju, kā tas ir bieži, bet mainot attieksmi pret materiālu. Kaut kādā mēra par ikonoklastisku var saukt arī Ivara Drulles mākslu, bet tur vecie bauslības galdiņi tiek traumēti ne tik daudz formas, cik naratīva līmenī, runājot par to, par ko "mākslā parasti nerunā".

Jāuzsver, ka arī tēlu radīšanas principi mūsdienās ir pretrunīgi - tendences, kas agrāk veidoja veselus laikmetus, tagad ir vienlīdz aktuālas un nāk klāt jauni aspekti. Tēlrade var notikt pretrunīgi vienā, teiksim, dokumentālajā ievirzē, uz kuru attiecināmas gan Māra Maskalāna klasiskās fotogrāfijas, gan Katrīnas Neiburgas un Andra Eglīša hipsterīgā instalācija, tāpat abstraktos darbos – Henrija Preisa un Kaspara Teodora Bramberga gleznās, kur viens autors izvēršas plaknē, bet otrs plakni "salauž" un rada telpu.

Būtiski ir tas, ka savas pretrunas laikmetīgā māksla ieplāno. Groiss to salīdzina ar tīklu, kas pats sevi notur - tīklīdz kāda tendence kļūst "par smagu" un draud saplosīt visu sistēmu, tīkls ģenerē balansu. Jāatzīst, ka Latvijā dominē tēlu radīšana, bet tēlrades kritika ir retāk.

2. Vai esat novērojusi, kā ir mainījies nominantu izteiksmes veids/tehnika? Vai ir nākuši klāt kādi savdabīgāki izpausmes veidi, kas agrāk netika novērtēti?

Lielās līnijās radikālu pavērsienu nav, pastāv dažādību vienlaicīgums. Ir avangarda tradīcija eksperimentēt ar materiāliem, balstīt darbu uz ideju, kas materiālu nošķir no profesionālas apstrādes pieredzes, bet tā Latvijā ir jau 20. gadsimta otrās puses pieredze, kas turpinās. Līdztekus ir profesionāli izsmalcināta pieeja tradicionālām tehnikām, teiksim, glezniecībai. Ir gan klasiska, gan avangardiska pieeja materiālam un mākslai kā tādai.

Individuāli rokraksti ir radījuši pārsteigumus ar jauniem paņēmieniem, piemēram, Gabrāna izkausētais un aukstā ūdenī lietais polietilēns, Ģelža līmlenšu gleznas, vai pārsteigumus ar paņēmienu pilnveidošanu - Muižnieka rafinētais jūtīgums profesionālajā ziņā un jutekliskums naratīvā, Bramberga monumentālais vizionārisms, Brežes sociālo komentāru apdullinošais trāpījums. Krūzes liriskais ekspresionisms. Kristapa Ģelža un Ģirta Biša audiovizuālais tandēms ar meditātīvo kanceli. Neiburgas laika, telpas un situāciju arhivēšanas princips, kas tandēmā ar Eglīti radījis laikmetīgi nostalgisku dzimtenes mākslu. Estētisku baudu un dvēseles lomu pilnais Blumberga eksistenciālisms.

3. Kā vērtējat kopējo nominantu paaudzi?

Nominēti ir dažādu paaudžu mākslinieki, un to es personīgi uzskatu par lielu veiksmi, jo mākslai atšķirībā no kultūras nav vecuma, dzimuma un tautības.

4. Vai starp Purvīša balvas nominantu darbiem jūtams kāda žanra pārākums? Vai kāds no mākslas žanriem netiek aizmirsts?

Ja gribam pielietot jēdzienu "žanrs", tad jāskatās ārpus tradicionālās terminoloģijas, tātad jādomā, ko nozīmē šajā vārdā ietvertās nozīmes - veids, stils. Mūsdienās mākslinieki reti turas pie žanriem, bet pat tie izņēmumi, kas strādā tradicionāla žanra ietvaros, Purvīša balvā ir pamanīti, piemēram, Alekseja Naumova ainavas. Mūsdienu mākslinieks var definēt autoržanrus, kā to, piemēram, izdarījis Grāvlejs, nosaucot savu darbu par informatīvi - muzikālu, vizuālu un interaktīvu ieskatu. Šis Purvīša balvas nominācijās ir glezniecība, ir objekti, ir fotogrāfija, ir instalācijas un videoinstalācijas, ir Latvijā atrodamā mākslas valodas daudzveidība.

Ja fokusējam skatu uz izteiksmes līdzekļiem, tad redzam, ka nav tā dēvētās jauno mēdiju mākslas, nav arī interneta darbu. Piemēram, man personīgi pietrūkst tādu projektu kā Ievas Auziņas un Esteres Polakas "Piens", un galvenais - tajos īstenotā kognitīvā darba, ar GPS vai bez tā. "Piens" vai drīzāk dokumentācija bija redzama šovasar lieliskajā izstādē "Lauki", bet darbs ir desmit gadus vecs, tātad neatbilst balvas nolikumam. Jāatzīst, RIXC "Baktēriju baterija" ir līdzīgas ievirzes darbs, bet ir šķitis, ka tajā vairāk ir kognitīvā potenciāla eksponēšana, kas saistīta ar darbā ietvertajiem didaktiskajiem mērķiem, nevis apstrāde. Būs jāpapēta vēlreiz.

5. Kā vērtējat mākslinieku pieeju problemātisku jautājumu atspoguļošanā?

Būtu jāsaprot, kas ir problemātiski jautājumi. Ja domāti sociālpolitiski jautājumi, tad tādos es nominētajos mākslas darbos saskatu - Brežes darbs "Ieskats putnkopībā (Miera balodis)", kuru es redzu kā dažādu mūsdienu manipulātīvo politiku un agresiju metaforu, vara, kas apzinās, eksponē un fetišizē savas primitīvās pretrunas: politiskās, ekoloģiskās un pāri visam – ētiskās. Tādai varai ir divas galvas un četras morāles - katrā acī sava. Un grupas "Orbīta" "Shēma A. Shēma B." - darbs, kurš man šķiet svarīgs ar to, ka velta savu tēlu slepenības, shēmošanas un citādi "pārsabiedriskas drošības politikas" kritikai mūsdienās, nevis aprobežojas ar VDK kritiku pagātnē. Būtībā abi darbi ir varas un morāles kritika.

Problemātiskus jautājumus mākslas teritorijā, ja tā tos var saukt, ir atraduši Grāvlejs, Gabrāns un arī Drulle - tās ir mākslas konvencijas, nerakstītie likumi un aprobētās kvalitātes, ko viņi pārkāpj un parāda to, kas māksla var būt.

Es piekrītu uzskatām, ka mākslā svarīga ir patiesa subjektivitāte, nevis subjektīvi akti, kuros manifestējas objektīvi spēki. Ar "objektīvajiem spēkiem" es domāju visu institucionalizēto, ko māksla nekritiski translē. Šāda izpratne palīdz definēt subjektivitāti kā sociālu aktu, kā individuālu ieguldījumu kopējā sociālā struktūrā, tostarp kultūrā, kuras modernais pamats ir personība, nevis grupas. Šādā aspektā Ģelža "Karogs" un "Zirga dekļis", kas Purvīša balvai nominēti no viņa personalizētās "2013", noteikti ieies vēsturē kā spilgtākās 21. gs. sākuma patriotiskās metaforas - tie ir subjektīvi motivēti darbi un tāpēc tik savijņojoši, līdzīgi vientuļam piketētājam uz ielas stūra.

6. Vai ir kāda nozare/ aktualitāte, kas mākslinieku darbos tiek atspoguļota sevišķi bieži?

Nenoliedzama Latvijā radītu mākslas darbu aktualitāte turpina būt forma un tās pilnveidošana.

7. Vai ir kādas lietas, ko nominanti savos darbos nav ielikuši, bet skatītājiem un mākslas kritiķiem to būtu bijis svarīgi/ interesanti redzēt? Kā pietrūkst?

Es pavisam noteikti esmu pret mākslas instrumentalizēšanu un ideologizēšanu, ar ko man asociējas jautājuma daļa "būtu bijis svarīgi/ interesanti redzēt?". To nevajadzētu jaukt ar kritiķa vai kritikas kompetenci, kas aplūko pabeigtu darbu, analizē un vērtē. Priekšstatu par mākslu kā par birokrātiski regulējamu lielumu droši vien ir radījis mūsdienu mākslas finansēšanas veids - projektu industrija, kas pirms radīšanas, pat pirms īstas domāšanas par darbu, liek apgalvot, kāds būs rezultāts vai pat - kā tas mūs ietekmēs. Piešķirot finansējumu, projektu konkursi pieprasa "informāciju par paredzamajiem rezultātiem, ko plānots sasniegt, īstenojot projektu" vai vēl detalizētāk: Norādiet gan tiešos ieguvējus, gan tos, kurus projekts ietekmēs netieši. Miniet konkrētus skaitļus. Domāju, ka pienācis laiks par to aprunāties, jo sistēmai ir gana liela pieredze. Māksla pieder rezultātiem un ietekmēm, kad tā ir radīta, bet līdz tam nav ne mākslas, ne rezultātu, ne ietekmju, ir vienīgi "mākslinieka faktors".

Māksla ir modernas, uz indivīdu balstītas kultūras daļa, un jāatzīst, ka citāda kultūras izpratne man personīgi ir grūti pieņemama. Mākslas radīšanu nedrīkstētu uzlūkot pat ne ar identitātes mēraparātiem, un censties "pilnveidot". Mākslas darbi, kad autors tos publicē, kļūst par kultūras sastāvdaļu, un tajā brīdī mēs varam locīt prātus, lai mēģinātu izsecināt, ko tie par mums pasaka un kā ietekmē.

Kā pietrūkst? Manā skatījumā, kas ietver laikmetīgās mākslas globālo ainu, Latvija atšķiras ar kultūras industrijas vājumu. Mēs bieži mežģām mēli, lai pateiktu, ar ko tad laikmetīgā māksla atšķiras no tām "iepriekšējām mākslām". Laikmetīgā māksla ir ar kultūras konceptiem un kultūras produkciju piesātinātas telpas fenomēns. Laikmetīgā māksla ir dzimusi un dzīvo kultūras industrijas tēlu pārsātinātā, nevis rūpnieciskās industrijas pasaulē, un tas nosaka tās formu un saturu. Māksla, kurai jādzīvo līdzās laimīgajām krosenēm un karjeras jogurtam. Tieši ar to tā atšķiras no savas priekšteces – modernās mākslas.

Nevar nepamanīt, ka Latvijā kultūras industrijas piedāvājums un patēriņš nav tik blīvs - mediji, reklāma, dažādu segmentu izklaides industrija, kā arī politika, ko būtu vēlams apjēgt kā kultūras industrijas daļu, nemaz tik uzskatāmus modeļus neražo.

Vietējā mentalitāte ir ar spēcīgām diskretuma iezīmēm. Telpa nav tēlu pārsātināta. Tāpēc atšķiras arī mākslas darbu izskats – tie joprojām visbiežāk izpaužas kā tēli, metaforas. Vide provocē tēlu nepieciešamību. Māksla Latvijā nodarbojas ar tēlu modelēšanu, jo kultūras industrijas jauda ir maza.